

การประเมินผลแบบตอบสนอง

ความหมาย

การประเมินผลแบบตอบสนอง (Responsive Evaluation) หมายถึง การประเมินเพื่อทำความเข้าใจและวินิจฉัยคุณค่า ค้นหาข้อดีและข้อบกพร่องของกิจกรรมในหลักสูตรหรือโครงการทางการศึกษา โดยที่ผู้ประเมินกระทำร่วมกับผู้ปฏิบัติงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการค้นหาข้อมูล

ความเป็นมา

ในปี ค.ศ. 1950 ราล์ฟ ดับเบิลยู ไทเลอร์ (Ralph W. Tyler) ได้เสนอทฤษฎีหลักสูตรและการสอนว่า ในการพัฒนาหลักสูตรต้องดำเนินการ 4 ขั้นตอนตามลำดับ ตั้งแต่ (1) กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (2) กำหนดประสบการณ์หรือสิ่งที่เรียน (3) กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนและดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามที่กำหนด และ (4) กำหนดการตรวจสอบหรือวัดผลว่าผู้เรียนมีลักษณะตามเป้าหมายของหลักสูตรหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ ไทเลอร์ จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ให้กำเนิดการประเมินผลอิงวัตถุประสงค์ การประเมินผลตามแนวทางของไทเลอร์นี้ ในปี ค.ศ. 1973 ไมเคิล สคริเวน (Michael Scriven) วิจัยและท้วงติงว่า เป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารและผู้สนับสนุนโปรแกรมหรือผู้สร้างหลักสูตรเป็นส่วนมากแต่ไม่มีประโยชน์ต่อผู้เรียนครูผู้ปกครองหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สคริเวนจึงเสนอความคิดการประเมินที่เป็นอิสระจากวัตถุประสงค์ (goal-free evaluation) แต่ก็ไม่ได้เสนอรายละเอียดของการปฏิบัติในการประเมินดังกล่าวนี้ ต่อมาโรเบิร์ต

อี สเตค (Robert E. Stake) มีความคิดเช่นเดียวกับสคริเวน ดังที่สเตคเขียนไว้ในหนังสือที่ตีพิมพ์ไว้ในปี ค.ศ. 2004 ชื่อ Standards – Based and Responsive Evaluation ว่า ปี ค.ศ. 1960 เป็นปีแรกที่เขาทำการประเมินผลหลักสูตร ความคิดในการประเมินของเขาในขณะนั้นก็ยึดหลักการทางวิทยาศาสตร์สังคมที่เน้นตัวเลขและการวัดคุณลักษณะทางจิตวิทยาหรือการศึกษาเป็นหลักตามพื้นฐานที่เรียนมาทางการวัดผลการศึกษาและจิตวิทยา ซึ่งการประเมินผลตามหลักการนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อบุคคล แต่ยึดถือวัตถุประสงค์เป็นสิ่งสำคัญ และมองเห็นว่าแบบทดสอบที่วัดลักษณะต่างๆ ไม่ได้ตอบคำถามบางคำถามที่สำคัญ เช่น กิจกรรมการเรียนการสอนมีข้อดีอย่างไร ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร ครูควรปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างไร จากนั้นมาเขาก็เริ่มคิดถึงแนวทางการประเมินผลแนวใหม่ที่ไม่ได้มุ่งวัดอิงวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เขาได้ความคิดดังกล่าวนี้มาจากผลงานของอลแลน เพสคิน (Alan Peshkin) อาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮิลลินอยส์ ซึ่งทำงานอยู่ทีเดียวกับ สเตค และ สเตค ได้ความคิดจากหลุยส์ สมิธ (Louis Smith) อีกด้วย ทั้ง เพสคิน และ สมิธ ใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาในการศึกษาวิจัยกลุ่มชนต่างๆ สเตคเกิดความคิดว่า วิธีการทางมานุษยวิทยา (ethnography) ที่ศึกษากิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ตลอดจนศึกษาวัฒนธรรมของมนุษย์กลุ่มที่ศึกษานั้น เหมาะที่จะใช้เป็นวิธีการประเมินผลหลักสูตรและโปรแกรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์ และในปี ค.ศ. 1974

สเตค ได้เสนอบทความชื่อ **Responsive evaluation** ต่อการประชุมทางวิชาการเรื่องการประเมินผลที่สถาบันการศึกษาในเมือง โกเตบอร์ก (Goteborg) ประเทศสวีเดน จากประสบการณ์ในการประเมินผลหลักสูตรและโปรแกรมการศึกษาอย่างต่อเนื่องทำให้ สเตค ปรับปรุงพัฒนาความคิดจนในที่สุดได้เขียนหนังสือชื่อ **Standards - Based and Responsive Evaluation** ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 2004 และผู้เขียนได้เขียนรายละเอียดของเรื่องนี้เป็นคนแรกของประเทศไทยเป็นบทความเรื่อง ความคิดและวิธีการประเมินผลการศึกษาในวารสารชื่อการวัดผลการศึกษา ปีที่ 2 กันยายน - ธันวาคม 2523 ต่อมา ศาสตราจารย์ ดร.โรเบิร์ต อี สเตค และ ศาสตราจารย์ ดร. เจนิเฟอร์ ซี กรีน (Jenifer C. Greene) เดินทางมาประเทศไทยเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2549 และได้เสนอความคิดการประเมินผลแบบตอบสนองให้อาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดหลักของการประเมินผลแบบตอบสนอง

ความคิดหลักของการประเมินผลแบบตอบสนอง มีดังนี้

1. การประเมินผลแบบตอบสนอง มีเป้าหมายเหมือนกับการประเมินทั่วไป คือ การค้นหาคุณภาพของหลักสูตรหรือโครงการการศึกษา
2. การประเมินผลแบบตอบสนองมุ่งศึกษาข้อมูลจากบุคคลผู้ปฏิบัติงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรหรือโครงการการศึกษา
3. การประเมินผลแบบตอบสนองมุ่งไปที่การศึกษาระบวนการทำกิจกรรมของโครงการบริบท และประวัติของหลักสูตรและโครงการ ตลอด

จนวัฒนธรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรหรือโครงการ

4. การประเมินผลแบบตอบสนองมุ่งที่การรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อนำมาตีความหมายบ่งชี้คุณค่าของหลักสูตรและโครงการ และค้นหาข้อบกพร่องของหลักสูตรและโครงการ

5. การประเมินผลแบบตอบสนองใช้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ แต่จะเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพมากกว่าข้อมูลเชิงปริมาณ

6. การประเมินผลแบบตอบสนอง มีวิธีสำคัญในการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสังเกต สัมภาษณ์ และวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตกิจกรรม การจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรหรือกิจกรรม เป็นวิธีการสำคัญของการประเมินผลแบบตอบสนอง

7. การประเมินผลแบบตอบสนอง ใช้บ่งบอกคุณภาพของหลักสูตรหรือโครงการทางการศึกษาการวินิจฉัยตีความจากข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นสำคัญ จะไม่ใช่ข้อมูลตัวเลขจากการวัดพฤติกรรมของผู้เรียนมาเปรียบเทียบกับระดับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

8. การประเมินผลแบบตอบสนองเป็นการนำผลการประเมินมาเสนอต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหลักสูตรและโครงการการศึกษา เช่น ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เพื่อปรับปรุงกิจกรรมของหลักสูตรหรือโครงการ

เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินผลแบบตอบสนอง

การประเมินผลแบบตอบสนอง ใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล 4 ประเภท คือ (1) การสังเกต (2) การสัมภาษณ์ (3) แบบสอบถาม และ (4) การวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับประวัติและสาระที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและโครงการการศึกษา

ตัวอย่างโครงการประเมินผลที่ใช้วิธีการประเมินผลแบบตอบสนอง

ผู้เขียนได้เสนอโครงการประเมินผลหลักสูตร การศึกษาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล โดยใช้การประเมินผลแบบตอบสนอง ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการประเมินหลักสูตร

1.1 เพื่อประเมินปรัชญา วัตถุประสงค์หลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษา การวัดผลและประเมินผลวิทยานิพนธ์ และการสำเร็จการศึกษาและโครงสร้างของหลักสูตร

1.2 เพื่อประเมินการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตร

1.3 เพื่อประเมินการบริหารหลักสูตร

1.4 เพื่อประเมินคุณภาพนักศึกษาของหลักสูตร

2. ประโยชน์ที่จะได้รับ

การประเมินหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน การบริหารหลักสูตรและคุณภาพของนักศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอน

3. วิธีการประเมิน

3.1 วิธีการประเมินจะใช้วิธีการประเมินผลแบบตอบสนอง (Responsive evaluation) ที่มุ่งประเมินหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อตอบสนองต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ นักศึกษา อาจารย์ ผู้สอน และคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

3.2 ผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล

3.2.1 นักศึกษารุ่นที่ 1, 2, 3, 4 จำนวน 69 คน

3.2.2 อาจารย์ผู้สอนประจำวิชา ซึ่งเป็นคณะกรรมการบริหารหลักสูตรด้วยจำนวน 6 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย

3.3.1 การสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ และสำรวจวิเคราะห์เอกสาร

3.3.2 การสัมภาษณ์และอภิปรายกลุ่มแบบเจาะลึก จากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษา 4 รุ่น และอาจารย์ผู้สอน

3.3.3 แบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาและอาจารย์

3.4 การรวบรวมข้อมูล

3.4.1 รวบรวมเอกสารการจัดสร้างหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตรของคณะกรรมการทบวงมหาวิทยาลัย การประเมินผลการสอนอาจารย์

3.4.2 สัมภาษณ์และอภิปรายกลุ่มแบบเจาะลึก จากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษา และอาจารย์ผู้สอน

3.4.3 ส่งแบบสอบถามให้นักศึกษาและอาจารย์ตอบแสดงความคิดเห็น

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ $\bar{X}$, S.D. และการตีความจากข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อประเมินข้อดีข้อบกพร่องของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

ประโยชน์ของการประเมินผลแบบตอบสนอง

การประเมินผลแบบตอบสนองมีประโยชน์ทำให้ได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคุณค่าหรือข้อบกพร่องของหลักสูตรหรือโครงการการศึกษาในภาพรวมและทำให้สามารถปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมโครงการได้ตรงประเด็น ซึ่งการปรับปรุงดังกล่าวนี้นับว่ามีประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเช่น

นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ดังตัวอย่าง การประเมินผลแบบจำลองคอมพิวเตอร์ (Computer simulation) การจัดการเรียนการสอน เรื่อง โรคมาเลเรีย ผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์คู่มือการเรียนของนักเรียน คู่มือการสอนของครู เกี่ยวกับโรคมาเลเรีย สังเกต และสัมภาษณ์ผู้เรียนที่เรียนเรื่องมาเลเรียกับแบบจำลองคอมพิวเตอร์ ผลการประเมิน พบว่า คู่มือการเรียนของนักเรียน คู่มือการสอน และหนังสือเกี่ยวกับโรคมาเลเรีย เป็นหนังสือที่อ่านเข้าใจง่าย เป็นหนังสือที่ง่ายแก่การอ่าน ใช้เวลาอ่านไม่มาก ราคาไม่แพง แบบจำลองคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนเรื่องโรคมาเลเรีย

ทำให้นักเรียนชอบเรียนอย่างสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับกิจกรรมการเรียนและเป็นสิ่งกระตุ้นให้นักเรียนคิดและพัฒนาความสามารถในการคิดและวางแผนป้องกันการระบาดของโรคมาเลเรียด้วยตัวนักเรียนเอง นักเรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนด้วยตัวของเขาเอง ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ฟังคำบรรยายของครู แต่อย่างไรก็ตามคำอธิบายบางตอนก็ควรมีการปรับปรุงให้ชัดเจนยิ่งขึ้น สำหรับการประเมินผลหลักสูตรและโครงการการศึกษาในเมืองไทยด้วยการประเมินผลแบบตอบสนองยังมีการนำมาใช้กันน้อย

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2527) **ทฤษฎีการวัดและการประเมินผลการศึกษา** กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Boonruangrutana, Samrerng. (1975) **Evaluation of Computer Simulations for MALAR and USPOP Programs.** Department of Secondary Education, University of Illinois, U.S.A.
- Scriven, M. (1973) "Goal - Free Evaluation". In E.R. House (Ed.) **School Evaluation : The Politics and Process.** Berkeley, California : McCutchan.
- Stake, Robert E. (1980) "Program Evaluation". In W.B. Dockrell and D. Halmiton (Eds.) **Rethinking Educational Research.** London : Hodden and Soughton, (Originally published)
- Stake, Robert E. (2004) **Standards - Based and Responsive Evaluation.** California : Sage Publications, Inc.
- Stufflebeam, Daniel L. (2001) **Evaluation Models.** San Francisco : Jossey - Bass.
- Tyler, R.W. (1950) **Basic Principles of Curriculum and Instruction.** Chicago : The University of Chicago Press.